

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 február Ról-ról

Takács Ferenc: A tartós titok (Markó Béla: Festékfoltok az éjszakán. Pécs, 2012, Jelenkor Kiadó.)

Ha jól számolom, a *Festékfoltok az éjszakán* című gyűjtemény Markó Béla huszonkettedik verseskötete. Egy hosszú és értékes költői pálya fontos állomása: a román politikai élet fontos szereplőjeként is jól ismert költő, esszéista és közíró, aki idén hatvankét éves, 1974-ben debütált költőként, azaz kis híján negyven éve, *A szavak városában* címet viselő kötetével (a bukaresti Kriterion Kiadó jelentette meg).

Költészetének összegző áttekintésére itt persze nem vállalkozhatom – időben változó, jellegében is folyvást alakuló munkásság ez, s méretre is impozáns, ezért terjedelmesebb elemzést, akár monografikus feldolgozást is megkívánna, még ha Markó gyerekvers-köteteitől el is tekintenénk (ami persze igen méltatlan dolog lenne). Viszont a pálya mostani szakasza, az utóbbi néhány évben megjelent Markó-versgyűjtemények költői világa viszonylag önálló egységként válik el a korábbi pályaszakaszok munkáitól, ezért jellemzése még egy recenzió keretében is megejthető, amivel a legutóbbi kötet értelmezését segítő költői szövegekörnyezet jellege felől tájékozódhatunk. A pályaszakasz (természetesen viszonylagos és feltételes módon értendő) különállását egy külső tényező is jelzi: Markó a kétezres évek elejétől fogva jó néhány évig, mondjuk így, szüneteltette költői működését (ebben nyilván közéleti teendői megszorodása is közrejátszott), s csupán 2007-ben jelentkezett újra, akkor is egyelőre gyermekversekkel, hogy azután technikailag és tartalmilag új irányban „nyisson” az utóbbi két-három évben megjelentetett kötetével.

Azaz belső, költői-irodalmi értelemben is új pályaszakasszal van dolgunk. Legfontosabb jellegzetessége az elvszerűen önkorlátozó formai fegyelem, a lírai Én szabadságának tudatos feladása a mesterség és a művesség javára. Ennek persze megvannak az előzményei Markó korábbi alkotói szakaszaiban: a hol rapszodikusán, hol meditativan monologizáló szabadabb versbeszéd mellett a költő korábban is kitüntetett figyelemben részesítette például a szonettformát – lásd 2002-es keltű kötetét, a *Szerelmes szonettkoszorút*. Mostanában viszont ez a figyelem rendkívül intenzív, szinte abszolúttá vált. Markó „szonettnaplókat”, „szonettévkönyveket” ír, amelyben az egyes szonettek dátummal ellátott naplóbejegyzésként követik egymást: ilyen volt a *Visszabontás* (2011), és ilyen a mostani szonettkönyv, a *Festékfoltok az éjszakán* is, melyben az első szonett keltezése 2010. december 25., az utolsó (a kilencvennegyediké) 2011. december 15. (Külsődleges értelemben is már-már embertelen önfegyelmű munka terméke a kötet, hiszen átlagban minden három-négy napra jut benne egy-egy szonett.)

A szonetthez újabban a japán haiku forma társult: a *Visszabontást az Út a hegyek közt* (99 haiku) előzte meg 2010-ben, a *Festékfoltok az éjszakán* a *Boldog Sziszüphosz* (Haikuk)

2012-ben. (Az egymást váltó haikukötetek és szonettkötetek egyébként valamiféle könyvkiadói munkamegosztásban jelentek meg, a haikuk a csíkszeredai Bookartnál, a szonettek a pécsi Jelenkornál – hogy kell-e ebben valamiféle titkos jelentést, az esetlegességnek valamiféle metafizikai hátsó gondolatát keresnünk, nem tudom.)

Hogy Markónak miért van szüksége az ilyen fokú önkorlátozásra, ezt maga is elmondja egy nemrégiben megjelent esszéjében, a *Lepke a mozdulatlan kézen*-ben (*Irodalmi Szemle*, 2012. március. www.irodalmiszemle.bici.sk). A haikut, „ezt a tizenhét szótagos verset vagy talán verskezdetet” összeveti „a mi európai szonettjeinkkel és rondóinkkal”, s jelzi, hogy miniatűr voltában a szonettnél is szűkebb korlátok közé zárja a költőt. De éppen ez az ilyen formáknak az értelme és, ha tetszik, gépies ismételtetésüknek a haszna: „szabott térben kell végtelen variációt alkotni, újra és újra megpróbálni másképpen kitölteni ugyanazt a helyet”.

Nos, Markó éppen ezt teszi a *Festékfoltok az éjszakán* kilencvennégy (elvileg természetesen a végtelenségig szaporítható számú) szonettjében. Azaz indokai, hogy miért használja ezt a formát, klasszikusak, pontosabban modern-klasszicisták, nagyjából ugyanazok, mint a szonettet, szonettkoszorút, szonettregényt író Babitséi, József Attiláéi vagy Szabó Lőrincéi; számára is *természetes* forma a szonett, még ha a művesség, sőt mesterkéeltség maximumát kényszeríti is ki használójából; azaz szonettjei nem a tavalyelőtti posztmodernizmus szonettimitációi, szonettparafrázisai vagy szonett-*pastiche*-ai, hanem – egyszerűen, azaz igen bonyolultan, de mégiscsak önmagukkal azonos módon – azok, amik: szonettek.

„Szabott térben kell végtelen variációt alkotni” – a szabott tér, a szonett, mely olyan szigorított forma, mint a fegyházbüntetés, a maga áthághatatlan strófa-, metrum- és rímképletével, szonetról szonetre ugyanaz marad, tartalmuk viszont éppenséggel szabad és változatos lehet. Első pillantásra Markó kötetével is ez a helyzet: a szonettek tartalma sokféle, „témáik” elegyesek. Ám a figyelmesebb olvasás előbb-utóbb kideríti róluk, hogy bennük a felszíni változatosság valójában változatok egymással összefüggő sora, s a változatokat mindvégig ugyanaz a mélyszerkezet, a magáról csupán a felszín áttételeivel jelt adó mögöttes metaforák és versgondolatok szkémája generálja, mégpedig rendkívüli következetességgel.

Legjobb, ha a felszínnel kezdjük, a leginkább szembevetendő versmenettel. Markó szonettjeinek a legtöbbje valamiféle látvánnyal, a környezet valamely látott-érezelt darabkájával, pontosabban magának a látásnak-érezelésnek a rögzítésével indít, majd a vers ezt a látványt mintegy allegorizálja: érzelem vagy gondolat megtestesítőjévé és magyarázatává teszi meg. Ez a versmenet Markó korábbi költészetében is jelen van, érdekes példa rá a kilencvenes évek elejéről az *Aggteleki példázat a szerelemről* és az *Aggteleki dalnokverseny*, ahol a végtelen lassúsággal egymás felé növe sztalagmitok és sztalaktitok látványa az egyik versben a szerelem, míg a másikban a költői alkotásfolyamat példázatává allegorizálódik. De a *Festékfoltok az éjszakában* szonettjeit, bár gyakran hasonló a menetük ezekhez a korábbi versekhez, fontos különbség választja el tőlük. Itt is kibomlik az allegória, ám a szemléltetés és a magyarázat talányosan sokértelmű, sejtet inkább, semmint megvilágosít, a titok nem kap megnyugtató magyarázatot. Sőt mintha épp végső értelmezhetetlensége lenne az igazi értelme, ellenálló-képessége a legfőbb értéke – a világ, ha szabad az *Úgyis egybetörnek* című szonett zárlatából kölcsönvenni a kifejezést, „tartós titok” marad. Ami Markó szerint egyáltalán nem nyugtalanító, sőt épp ellenkezőleg: *Hiszem, hogy tele van a mindenség üzenetekkel, de nincsen hozzá vevőkészülékünk* – írja ewel kapcsolatban. *Miért ne lehetne hát valami vagy valaki fölöttünk, mellettünk, körülöttünk? Persze, hogy van! És ez megnyugtató... Számomra egyébként az az állítás, hogy a valóság megismerhető, annyit jelent, hogy egyelőre nem ismerjük. És ez is megnyugtató...*

Ezt a felszínt, az enigma látható és csalókán érthető szintjét, mint előbb említettem, mögöttes metaforák és versgondolatok szkémája működteti. Működteti, de nem magyarázza – de talán éppen ez ennek a szonettfűzérnek a jelentése, nem a versszöveget parafrázáló leírás, hanem a versszöveg működési folyamatainak olvasói átélése, az olvasó tapasztalati részesedése ebben a mozgásban. Amit úgy is fogalmazhatnánk, hogy Markó szonettjei inkább performatívak, mintsem informatívak, fontosabbnak tartják, hogy az olvasót működtessék, s kevésbé fontosnak, hogy felvilágosítsák.

Ezt a működést mögöttes ellentétpárok gerjesztik és táplálják. Széthullás és egybetétel, szétoldás és összekötés, lebontás és felépítés, részekre bomlás és eggyé gyúrás mentén van mozgásban minden a kötetben, a szünet, a megnyugvás, az állandóság merőben viszonylagos és bizonytalan dolog. A dolgoknak mintha megvolna a maguk tulajdonképpeni formája, s ennek révén állandóságuk is – de semmi sem tud pontosan elhelyezkedni és véglegesen megmaradni a maga formájában:

...

mert minden egyfolytában változik,

...

és végül mégis ugyanaz marad,

de mindig újra rácsodálkozik

saját magára, s csak próbálkozik,

mint más-más mondatokkal a szavak,

....

hogy hátha a világ már végleges

lel, és tényleg vége lesz

a lüktetésnek...

(Próteusz)

S nincs erő, amely ezt az állandóságot szavatolni tudná vagy – Markó a jelek szerint a Jóistent is ideérti – tudná, ha akarná:

...ott heversz még darabokban.

Nem illeszt össze senki. S meg sem öl.

(Feldolgoznak)

Ezeknek az ellentétes mozgásoknak jó néhány szonettben a *test* a tárgy és elszenvedője. Részben a költeményben artikulált vers-Én (vagy ahogy irodalomelméletileg felhőtlenebb időkben nevezték: a Költő) teste, amely – mint a kötetnyitó versből, a *Csak holmi*-ből megtudhatjuk – maga is a szétszedés és összerakás sorsára jut:

Előbb-utóbb majd úgylis elveszik,

fogdossák, nézik, végül rendberakják,

elrendezik minden egyes darabját...

Részben viszont a „test” szó latin megfelelőjével, a *corpusszal* történik mindez: azaz a szó vallási értelme szerint a keresztre feszített, illetve a keresztről levett Krisztussal. A kötetbe foglalt kilencvennégy szonett közül negyvenhétnek nem természeti, hanem képzőművészeti látvány a kiindulópontja. Ezeknek a verseknek mottójuk van, egy-egy festőre és festményére tesznek utalást, s a festmények – alkotóik sora, Fra Filippo Lippitől Egon Schieléig, Boschtól Dalíig ível – többsége Krisztus szenvedéstörténetének valamely pillanatát ábrázolja. Ezeknek a szonetteknek a révén a transzcendencia is belép, enigmatikusan, olykor egyenest ironikusan, a szonettfűzér talányos világába, hogy övele is újabb festékfoltok kerüljenek az éjszakára, akár a kötet címadó versében, amelynek mottója *A Nagy Tarpatak a Tátrában* című Csontváry-képre utal. Egyben a teremtés aktusára, melyben talányosan azonosul Költő és Jóisten.

Festékfoltok: egy készülő, bár alighanem el sohasem készülhető képé. Talán egy szentkép rakható össze belőlük, talán – ennek a súlyos, végleges és rangos kötetnek a záró verse címével szólva – „a feltámadás alkatrészei” ezek a festékfoltok. Hogy lesz-e, aki egybeszerelje ezeket az alkatrészeket, erre a *Festékfoltok az éjszakán* természetesen – és dicséretesen – meg sem próbál válaszolni.

Markó Béla: *Festékfoltok az éjszakán.* Pécs, 2012, Jelenkor Kiadó, 100 oldal, 2500 forint.

Tetszik

Egy embernek tetszik. Legyél Te az első ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Rainer M. János: Kerék és csavar (Andor Mihály: Szegény Micsinay. Egy besúgó élete. Pécs, 2011, Jelenkor Kiadó.)** A legkevésbé sem vagyok elfogulatlan Andor Mihály könyvének főhősével, Mikes...
2. **Almási Miklós: Ketten beszélgetnek (Mihancsik Zsófia: Nincs mennyezet, nincs földem. Beszélgetés Nádas Péterrel. Pécs, 2006, Jelenkor Kiadó, 384 oldal.)** Almási Miklós Ketten beszélgetnek Mindig erről szerettem volna olvasni...
3. **Takács Ferenc: A dolgok neheze (Kántor Péter: Köztünk maradjon. Versek 2009–2012. Budapest, 2012, Magvető.)** Kántor Péter új versgyűjteménye (Köztünk maradjon. Versek 2009 – 2012) élére...
4. **Takács Ferenc: Találkozás a világnagysággal (Temesi Ferenc: Bartók. Budapest, 2012. Alexandra.)** Van, amikor öt penny választja el az embert a világnagyságtól...

5. **Takács Ferenc: Érzékeny utazások (Gerlóczy Márton: check-in. Budapest, 2012. Scholar.)** Békés Pál Érzékeny utazások Közép-Európán át című, 1991-ben megjelent regénye...

Cimkék: Takács Ferenc